

Anmeldelse

PETER K. A. JENSEN, *Odyséen om mennesket – fra skabelse til evolution*, Gyldendal 2017, 550 s., kr. 449.

Ordet religion optræder ikke en eneste gang i Peter K.A. Jensens nye bog om menneskets evolution, ligesom han ej heller drøfter fænomenet, så hvorfor egentlig anmelde bogen her i *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*? Det er der en særdeles god grund til. Religionsvidenskablere i dag er nødt til at vide noget ikke alene om den hominine (den menneskelige evolution), men også om den hominoide (de øvrige menneskeabers evolution undtaget den menneskelige) udvikling. Megen aktuell litteratur inden for evolutions- og moralpsykologi, evolutionsbiologi, sociologi, primatologi og faktisk også religionsvidenskab forudsætter kendskab til den hominoide (både homininer og hominider) evolution, altså den menneskelige udvikling inkl. de øvrige menneskeabers. Nu er vi så heldige, at der på dansk er kommet et meget omfattende værk om emnet. Peter K.A. Jensen, som er klinisk genetiker og efterhånden har skrevet en håndfuld værker om menneskelig genetik og evolution, fokuserer i sin seneste bog på den specifikt hominine historie uden dog at tabe den mere omfattende hominoide evolution af syne.

Hans bog består af to hoveddele. Første del, som strækker sig over 275 sider, berører den vestlige verdens forståelse af verdens og menneskets oprindelse og natur, mens de resterende 250 sider er viet dels drøftelsen af den moderne videnskabelige udforskning af menneskets oprindelse, dels den fundamentale diskussion af plausibiliteten i de videnskabelige erkendelser. Bogen er generelt velskrevet og har en sikker fremdrift, selvom den navnlig i første del indimellem kan være lidt lang i spyttet (der er kun få fejl, fx s. 93. 111. 342. 427. 478). Endelig er den rigt illustreret med meget velvalgte og flotte fotos samt nyttige kronologiske oversigter. Kort sagt er den en fornøjelse at læse og også som bibliografisk håndværk en fryd. Der er de seneste år kommet flere værker på engelsk, som har samme ærinde som Jensen; men nu har vi fået en grundig fremstilling på dansk, og det er godt. Det havde dog nok været rimeligt i indledningen at henvise til Ian Tattersall, *The Human Odyssey: Four Million Years of Human Evolution* (New York: Hungry Minds 1993), som Jensen med sin titel utvivlsomt har ladet sig inspirere af.

Det siger sig selv, at når der er tale om et så omfattende emne, som Jensen har sat sig for at behandle, må forfatteren i vid udstrækning forlade sig på sekundærlitteratur inden for de felter, den pågældende ikke er ekspert inden for (apologeter bliver fx til apologister, Lukrets til Lucretius og Laktants til Lactantius, ligesom Augustin noget pudsigt på dansk bliver til Den hellige Augustin). Jeg synes dog grundlæggende, Jensen slipper rigtig godt fra sit forehavende i forhold til de områder, hvor

jeg mener at have en særlig ekspertise. Der er imidlertid også faldgruber. Det gælder fx gennemgangen af græsk før-sokratisk naturfilosofi, som i alt for høj grad ligner en let bedaget Bertrand Russell'sk hyldelse til græsk filosofi som et tidligt og sekulært brud med en religiøs diskurs (s. 22-35). Det er mere oplagt som påpeget i moderne forskning at forstå denne tidlige form for filosofi som udtryk for, hvad vi fra et tredje-ordens-perspektiv vil betegne en ny form for religion. Under alle omstændigheder er det at betegne den som et verdsligt bud på forståelsen af menneskets oprindelse en overdrivelse, som slet ikke tager højde for de pågældende tænkers forankring i en alternativ religiøs fortolkningsramme (jf. s. 34). Man kan i høj grad også diskutere Jensens grundlæggende opfattelse af myter som udtryk for forfejlet eller en naiv form for videnskab frem for som en alternativ verdensfortolkning eller slet og ret religiøs betydningsdannelse, der vedrører forholdet mellem den guddommelige verden og mennesket. Selv om Jensen er meget omhyggelig med at pointere, at de bibelske skabelsesberetninger ikke skal opfattes som faktisk naturhistorie (s. 51), kommer han ikke desto mindre gennem bogen tæt på en opfattelse af myter som naturforklaring (jf. fx s. 16).

Disse få kritikpunkter ændrer ikke ved, at bogen grundlæggende er fornøjelig og indsigtfuld læsning, der giver en fin og grundig indføring i de nyeste indsigter fra palæoantropologien. Samtidig er bogen også en skræmmende introduktion til nid, kiv, jalousi og rivalisering i videnskabens verden, såvel den fortidige som, beskæmmende nok, den nutidige, hvor forskellige forskere har kæmpet for retten til 'deres' fossiler og fortolkningen af dem. Uden at udfolde det som selvstændig pointe demonstrerer bogen med al tydelighed en grundlæggende socialkonstruktivistisk indsigt. Det er uendelig svært at fortolke og forklare verden, hvis man er afgørende bestemt af en vanetænkning som fx. den bibelske beretnings mytologi. Så bliver alt forsøgt indplaceret inden for rammerne af dens forståelse, uanset hvor betydelige krumspring man er nødt til at foretage for at få virkeligheden til at passe med den. Samtidig er bogen også en smuk hyldelse til videnskaben og dermed den videnskabsfilosofiske position, man kan betegne som kritisk realisme, fordi det måske nok tog meget lang tid, før en mere plausibel bioevolutionær forklaring på fossiler og skeletrester satte sig igennem; men 'modstanden' fra den materielle virkelighed gjorde det ikke desto mindre umuligt at fastholde det traditionelle bibelske verdensbillede. Med frisættelsen til at tænke nyt var vejen banet for en ny oplysning, der i sammenstillingen af geologi, genetik og evolutionsbiologi har ført til dannelsen af palæo- og bioantropologien, som vi andre nu kan tage ved lære af. Det har sat os i en enestående situation i forhold til at forstå homo sapiens' hominine og hominoide forudsætninger og dermed den evolutionære baggrund for det moderne menneskes særligt komplekse kognition og akkumulative kultur.

Jensen gennemgår alle de betydningsfulde fossil- og skeletfund og sætter dem ind i den større evolutionære sammenhæng (kun *homo naledi* fra Rising Star-hule systemet i Sydafrikas Gauteng-provins fra 2013 inddrages mærkeligt nok ikke i bogen). Det er særligt denne del af bogen, som bør være grundlæsnings for religionsvidenskablere, som gerne vil vide noget om kognition og det moderne menneskes hominoide forudsætninger. Når Jensen selv skal pege på et Rubicon i relationen

mellem den hominine og den øvrige hominoide evolution, peger han ikke overraskende på menneskets evne til at gå på to ben (s. 526). Spørgsmålet er imidlertid, om ikke man snarere skal se det specifikt hominine som en sammenstilling af forskellige elementer som bipedalisme, gruppeorientering som overlevelsesstrategi, øget følelseskompleksitet, etc. (jf. Kevin Lalands aktuelle *Darwin's Unfinished Symphony. How Culture Made the Human Mind*, Princeton: Princeton University Press, 2017).

Som afslutning kan jeg kun anbefale, at Peter K.A. Jensens bog må finde mange læsere, også blandt religionsvidenskablere. Den bekræfter til fulde den berømte afslutningspassage i Darwins *The Origin of Species*, ligesom den gør Dobzhanskys tilsvarende betydningsfulde maksime, at intet i biologien kan forklares uden i lyset af evolution,¹ fuldstændig klar. Det gælder her, som Pierre Teilhard de Chardin skrev i en ligeledes berømt passage i *The Phenomenon of Man*: "Er evolution en teori, et system eller en hypotese? Det er meget mere: Det er en generel betingelse, som alle teorier, alle hypoteser, alle systemer må bøje sig for, og som de må tilfredsstille, hvis de skal kunne tænkes og være sande. Evolution er et lys, som oplyser alle kendsgerninger, en kurve, som alle linjer må følge" (New York, Harper Colophon 1975 [1955], 215 – min oversættelse). Jeg kunne ikke være mere enig. Jensens bog demonstrerer med al tydelighed citatets pointe.

*Anders Klostergaard Petersen, professor mso, cand. theol.,
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet
akp@cas.au.dk*

¹ Jensen henviser også til Dobzhansky, men referencen til udsagnet er forkert (1964, 463). Det stammer fra en forelæsning, Dobzhansky holdt i 1972 for biologilærere ved National American Biology Teachers Convent. Se Theodosius Dobzhansky, "Nothing in Biology Makes Sense except in Light of Evolution", *The American Biology Teacher* 35 (3), 1973, 125-29.